

Stappen op weg naar een taalbeleid op school

Johan van Braak & Werner Schrauwen

In Brussel bezoeken meer dan twintigduizend kinderen elke schooldag een Nederlandstalige basisschool. Wat opvalt aan deze groep van kinderen is dat ze sterk heterogeen is samengesteld. Ook de secundaire scholen worden almaar meertaliger en multicultureler. Brussel bestaat uit een verscheidenheid aan etnische minderheidsgroepen met elk een andere taal, cultuur, geschiedenis en levensbeschouwing. In wezen is de talige en culturele verscheidenheid onder Brusselse kinderen niet anders dan in andere Vlaamse grootsteden. Ook in steden als Gent en Antwerpen zitten kinderen met een gevarieerde talige en culturele achtergrond samen in dezelfde klas. Toch is de situatie in Brussel anders dan in andere grootsteden, net omdat het Nederlands als officiële schooltaal in Brussel slechts een minderheidstaal is.

Slechts een minderheid aan kinderen in de Brusselse Nederlandstalige basisschool spreekt thuis met beide ouders Nederlands. In het lager onderwijs is dit ongeveer één kind op vijf, in het kleuteronderwijs is dit slechts één kind op zeven. De groep kinderen uit homogeen Franstalige gezinnen is in de Nederlandstalige basisschool veel groter. Ook vind je er meer anderstalige dan Nederlandstalige kinderen. Deze kinderen spreken thuis Marokkaans, Turks, Spaans, Italiaans of een andere vreemde taal. In tegenstelling tot de leerlingen in Brusselse Franstalige scholen of in Nederlandstalige scholen in andere Vlaamse grootsteden leeft slechts een minderheid van de populatie van de Brusselse Nederlandstalige basisscholen buiten de schoolmuren, thuis, op straat, in de jeugdclub, ... in dezelfde taal als die waarin op school wordt geleerd.

Misschien is de talige en culturele heterogeniteit wel een verklaring voor het feit dat een aantal Brusselse basisscholen de eerste waren in Vlaanderen die stappen zetten in de richting van een taalbeleid. Vanzelfsprekend biedt een sterke heterogeniteit mogelijkheden tot het organiseren van rijke leerervaringen voor de leerlingen. Een sterke diversiteit is zelfs een wenselijke voorwaarde voor het socialiseren van jongeren in de multiculturele samenleving. Maar dit voordeel heeft ook nadelen. De uitdagingen, maar ook de bezorgdheid om het bereiken van standaarden die door de Vlaamse overheid zijn opgelegd onder de vorm van eindtermen, zijn groot. Een meerderheid aan leraren in Brusselse basisscholen bijvoorbeeld die meewerkten aan een onderzoek van Ponjaert, Van Braak en Lambrecht (1998) getuigen dat het in de Brusselse basisschool moeilijk is om dezelfde normen te halen als in andere basisscholen in Vlaanderen. De taalachtergrond

van de leerlingen wordt hier naar voren geschoven als belangrijkste knelpunt. Het is net die bezorgdheid om het vrijwaren van de onderwijskwaliteit die scholen ertoe aanzet om te starten met een taalbeleid.

In dit artikel gaan we dieper in op het concept 'taalbeleid'. Eerst geven we aan hoe we bij het onderwerp betrokken zijn. In een volgende paragraaf wordt beknopt beargumenteerd waarom scholen werk zouden moeten maken van een taalbeleid. Daarna staan we stil bij de inhoud van het begrip 'taalbeleid' om vervolgens in te gaan op de verschillende inhoudelijke thema's van een plan voor taal op school. Dit worden de pijlers van het taalbeleidsplan genoemd. Vervolgens geven we aan welke fasen er meestal doorlopen worden bij het invoeringsproces van een taalbeleidsplan. De bijdrage wordt afgesloten met een korte nabeschuiving.

De belangrijkste motivatie om een taalbeleid te starten, is om de bestaande activiteiten en initiatieven beter op elkaar af te stemmen.

KORTE HISTORIEK

Reeds in het midden van de jaren '90 werden in het politieke discours de mogelijkheden en beperkingen van taalbeleidsontwikkeling voor het onderwijs op hun merites beoordeeld. De directie Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschapscommissie belastte de VUB¹ met een onderzoek naar de taalproblematiek in Brusselse scholen en de uitdagingen van de ontwikkeling van beleidsplannen voor taal op lokaal niveau. Een Delphi-studie werd uitgevoerd in verschillende basisscholen. De onderzoekers werkten samen met schoolteams aan de ontwik-

keling van een beleidsplan voor taal op school. Naast de resultaten van dit ontwikkelingsproces werden de moeilijkheden bij het invoeren van plannen voor taalbeleid aan de opdrachtgever gerapporteerd (Ponjaert, Van Braak & Lambrecht, 1998; Van Braak, Lambrecht & Ponjaert, 1998). In samenwerking met het Nascholingscentrum Brussel werd in 2000 een nascholingsreeks over taalbeleid voor Brusselse basis- en secundaire scholen ingericht. Dat was de start voor de teamgerichte vormingen *Team voor Taal* die tijdens het schooljaar 2000-2001 in zeven secundaire en drie basisscholen werden opgezet.

MOTIVATIE OM EEN TAALBELEID OP TE STARTEN

Om de uitdagingen van het lesgeven in een heterogene context aan te gaan, kunnen scholen een beroep doen op een groot aantal ondersteunende bronnen: aangepast lesmateriaal, specifieke nascholing, schoolondersteunende partners, door de overheid opgezette tijdelijke projecten, ... Resultaten uit het eerder vermeld onderzoek van Ponjaert, Van Braak en Lambrecht (1998) laten zien dat er in de ogen van de Brusselse onderwijsmensen zeker geen gebrek bestaat aan middelen om het onderwijs kwalitatief te ondersteunen. Een waargenomen knelpunt in de Brusselse basisschool is eerder een tekort aan schoolorganisatorische competentie om de veelheid aan hulpmiddelen en ondersteunende acties beter op elkaar af te stemmen. Anders gezegd, een strategische coördinatie op schoolniveau is een cruciale voorwaarde om de bestaande ondersteuningsmiddelen beter te stroomlijnen.

Dat inzicht wordt geschraagd door de vaststellingen van de departementale inspectie

in Vlaanderen: *"In scholen met hoge concentraties van anderstaligen gebeurt het geregeld, dat de leerlingen die het Nederlands als schooltaal onvoldoende beheersen, de eindtermen niet halen, ondanks de inspanningen van de school en van de leerling zelf. De scholen en de overheid nemen op dit terrein heel wat positieve initiatieven maar het rendement ervan ontgoochelt dikwijls. Een belangrijke oorzaak daarvan is het gebrek aan een gecoördineerd beleid."* (Inspectie SO, 2000).

De belangrijkste motivatie om een taalbeleid te starten, is dus om de bestaande activiteiten en initiatieven beter op elkaar af te stemmen. Want iedereen die bekend is met het lesgeven aan heterogene of kwetsbare groepen weet dat de leeropbrengsten niet altijd in overeenstemming zijn met de door leraren en lerenden geleverde inspanningen. Het opstarten van een beleidsplan heeft dan als doelstelling een beter inzicht te krijgen in de eigen werking op het vlak van taalonderwijs en aanverwante gebieden. Op die manier worden de leden van het schoolteam actief betrokken bij het vormgeven, evalueren en bijsturen van de eigen schoolwerking. Scholen maken werk van een eigen *schooltaalbeleid*. Tijd om dit begrip inhoudelijk invulling te geven.

OPERATIONALISEREN VAN HET BREDE CONCEPT 'SCHOOLTAALBELEID'

Onder onderwijsdeskundigen bestaat lang geen eensgezindheid omtrent de concrete invulling van het concept 'schooltaalbeleid'. Er bestaan verschillende opvattingen over dit paraplubegrip. Dat is echter niet anders dan bij zoveel andere begrippen uit het

onderwijskundig jargon (denk aan *zorgverbreiding*, *constructivistisch onderwijs*, ...). Bovendien doet dat geen afbreuk aan de waarde van het opzetten van plannen voor schooltaalbeleid. Er bestaat immers een consensus onder experts dat de effectiviteit van scholen niet enkel kan gemeten worden in termen van uit te voeren acties op micro-niveau. Scholen werken ook aan hun effectiviteit door initiatieven te plannen die het klassenniveau overstijgen. Toegepast op taal en taalonderwijs komen schoolteams via een beleidsplan voor taal op school tot concrete afspraken omtrent geschikte acties om de taalverwerving in en rond de klas zo goed mogelijk af te stemmen op de bestaande noden en verwachtingen.

Het belang van taalbeleidsontwikkeling op lokaal niveau heeft – voor namelijk in Nederland – al geleid tot de ontwikkeling van verschillende beleidsinstrumenten (Litjens, 1993; Prins & Korst, 1999). In Vlaanderen komt de relevantie van schooltaalbeleid bijvoorbeeld tot uitdrukking in de verwachtingen van de departementale inspectie. In het schooljaar 1999-2000 besteedde de inspectie bijzondere aandacht aan het aspect taalbeleid op school (Inspectie SO, 2000). Ook op de Nederlands-Vlaamse conferentie *Het Schoolvak Nederlands* werd er een aparte workshopreeks voor opgezet (zie o.m. Schrauwen & Van Braak, 2000).

We doen toch een poging om een werkdefinitie te geven voor het concept 'schooltaalbeleid' op basis van Van Braak, Lambrecht & Ponjaert (1998):

Schoolteams komen via een beleidsplan voor taal op school tot concrete afspraken omtrent geschikte acties om de taalverwerving in en rond de klas zo goed mogelijk af te stemmen op de bestaande noden en verwachtingen.

*"Het opzetten van een schooltaalbeleid doelt op het **ontwikkelingsproces** binnen een school waarbij op een doelbewuste en strategische manier wordt nagedacht over*

Voor de leerlingen staat een taalbeleid in functie van het verbeteren van de onderwijsleersituatie voor alle leerlingen (een zorgbrede aanpak).

*de wijze waarop de school omgaat met taal en taaldiversiteit. Dit mondt uit in product nl. een **beleidsplan** dat een geheel aan afspraken inhoudt tussen de schoolbetrokken actoren. Dit zijn niet enkel de leraars in samenspraak met de directie en ... de*

leerlingen, maar ook andere betrokkenen (stakeholders) zoals ouders, begeleidingsdiensten, externe projectmedewerkers, nascholers, enzoverder." (p. 175)

Het kerngedeelte van het taalbeleidsplan situeert zich rond taalgebonden onderwerpen. 'Taal' wordt hierbij echter niet uitsluitend gezien als onderwijs verstrekken in en van het Nederlands als eerste, tweede, ... taal en het vreemdetalenonderwijs. 'Taal' wordt op een brede wijze benaderd (zie ook Van den Hauwe, Stevens & Schrauwen, 2000):

- taal als afzonderlijk vak/leergebied (lessen Nederlands en andere (lands)talen);
- taal en taalgebruik doorheen de verschillende vakken/leergebieden;
- taal als communicatiemiddel bij alle schoolgebonden activiteiten.

Het opzetten van een schooltaalbeleid komt tegemoet aan verschillende doelstellingen:

- (1) op school wordt een gemeenschappelijke, consistente visie en houding bereikt tussen alle schoolbetrokkenen inzake de taal en het taalgebruik;
- (2) voor de leerlingen staat een taalbeleid in functie van het verbeteren van de onderwijsleersituatie voor alle leerlingen (een zorgbrede aanpak);

- (3) de schoolwerking wordt beter geïntegreerd in de lokale leefgemeenschap.

NAAR EEN EFFECTIEVE SCHOOL: PIJLERS VAN TAALBELEID

Zo beschouwd is taalbeleidsontwikkeling een proces dat erop gericht is om de organisatie van de schoolwerking te verbeteren. Taal en taalonderwijs vormen het speerpunt. Om een effectief schooltaalbeleid te ontwikkelen en in te voeren, hebben we een werkschema nodig dat het brede veld dat moet worden bewerkt, op een gestructureerde manier in beeld brengt. We onderscheiden zeven met elkaar verbonden werkerterreinen die de pijlers van een taalbeleidsplan vormen.

PIJLER 1: School- en buurtkenmerken

Zicht krijgen op de kenmerken van de school als leer- en leefgemeenschap en de inbedding van de school in haar omgeving

Een effectieve school is een school die een goede band heeft met de omgeving waarin ze is gelegen. Hiertoe is het nodig inzicht te krijgen in zowel de kenmerken van de schoolbevolking (taalachtergrond, graad van kansarmoede, ...) als de kenmerken van de buurt (speelvoorzieningen, bibliotheek, jeugdwerking, ...). In een overwegend Frans- of anderstalige buurt is het een noodzaak dat de school goed op de hoogte is van de (Nederlandstalige) initiatieven/projecten in de buurt. Het schoolteam kan een samenwerking met de partners in overweging nemen.

PIJLER 2: Pedagogisch project

De eigenheid van de school duidelijk maken, met name het verhelderen van de opdracht van de school in een meertalige omgeving

Wie zijn we? Waar staan we voor? Waar komen we vandaan? En waar willen we heen? Het zijn vragen die in elke school worden gesteld, maar vooral in een sociaal, cultureel en taalheterogene context als Brussel komen deze identiteitsvragen dagelijks naar boven. Een tweede luik van een beleidsplan voor taal richt zich op dit identiteitsvraagstuk. De uitgangspunten van het pedagogisch project vormen het leidmotief op basis waarvan scholen hun taalwerking vormgeven. Hoe breed ziet de school haar specifieke opdracht? Hoe gaat het schoolteam om met lesgeven en leren in een taalheterogene context? Hoe verhoudt de school zich tegenover intercultureel, bicultureel en/of meertalig onderwijs? Welk belang wordt toegekend aan de verschillende thuistalen?

PIJLER 3: Inschrijvings- en onthaalbeleid

Systematiseren van de procedure van de inschrijving en het onthaal van nieuwe leerlingen

In dit derde luik worden afspraken gemaakt omtrent de wijze van inschrijven en het onthaal van (nieuwe) leerlingen/ouders. De inschrijvings/onthaalproblematiek wordt niet langer een zaak voor de directie/het schoolbestuur alleen, maar wordt via overleg gedragen door de hele school. Het doel van een taalbeleidsplan is ook met betrekking tot deze materie het schoolteam op eenzelfde lijn te krijgen. Verder in deze bijdrage wordt ter illustratie specifieke aandacht aan dit punt geschonken.

PIJLER 4: Taal in de klas

Afstemmen van het taalonderwijs en het taalgebruik in onderwijsleersituaties op de taal- en leerbehoeften van de leerlingen

Het goed functioneren van een school als geheel is uiteraard belangrijk voor aspecten als het leren in de klas, het welbevinden van de leerlingen en leraren en het communicatieklimaat. Maar de essentie van het schoolse leren speelt zich toch nog steeds af in de klas. Deze vierde pijler vormt dan ook de kern van het beleidsplan voor taal. Het is het geheel aan acties die op klasniveau worden genomen om het (taal)onderwijs zo goed mogelijk af te stemmen op de taal- en leerbehoeften van de leerlingen. Het curriculum (eindtermen en leerplannen) vormt de achtergrond waartegen onderwijsleersituaties worden opgezet die zo efficiënt mogelijk gericht zijn op het kennen en kunnen van de leerlingen. Werken met taalheterogene leergruppen versterkt de noodzaak om diep na te denken over de 'juiste' materialen, schoolboeken, werkwijzen. Binnen deze pijler wordt de school ook aangezet om taalleerlijnen uit te bouwen, zodanig dat een verticale samenhang in het curriculum kan worden gegarandeerd doorheen de verschillende (leer)jaren.

PIJLER 5: Taal rondom de klas

Afspraken omtrent het taalgebruik buiten de klas en de communicatie onder alle schoolbetrokkenen (leerlingen, leraren, ouders, personeel, ...)

Zoals reeds beschreven in onze werkdefinitie van 'taalbeleid' worden taalgebonden materies op school niet verengd tot taal als vak/leergebied. In deze vijfde pijler wordt de school aangezet om afspraken te maken

omtrent taalzaken die het klassenniveau overstijgen. Hoe (consequent) gaat de school om met het gebruik van Nederlands en andere talen? Hoe en in welke taal verloopt de communicatie met ouders? Hierover verder meer in de volgende paragraaf.

PIJLER 6: Extra maatregelen

Specifieke initiatieven en acties die de (Nederlandse) taalverwerving van de leerlingen ten goede komen

Kenmerkend aan scholen die te maken krijgen met taalheterogene groepen, is de veelheid aan 'bijkomende' taalstimulerende schoolinterne en -externe acties die worden ondernomen. Veel scholen met een hoge graad anderstalige leerlingen genieten van overheidsondersteunde maatregelen zoals het *onderwijsvoorrrangsbeleid* of *zorgverbreding*. Bovendien kunnen een aantal scholen in Brussel een beroep doen op specifieke projecten die worden ondersteund door de Vlaamse Gemeenschapscommissie. Een voorbeeld hiervan is het *Voorrrangsbeleid* Brussel (VBB). Participerende scholen worden door een extern team 'doorgelicht' en krijgen via overleg aanbevelingen om het taalonderwijs te verbeteren. Het is nog veel te vroeg om de impact van dit initiatief in te schatten. Deze zesde pijler geeft een overzicht van extra maatregelen en zet het team aan om de genomen acties te evalueren op hun verdiensten en op basis hiervan de werking zo nodig bij te sturen.

PIJLER 7: Professionalisering

Initiatieven op niveau van ouderbetrokkenheid, samenwerking met externe organisaties, nascholing, aanwerving van nieuwe leraren en uitstraling

De zevende pijler bevat elementen die buiten de klaspraktijk liggen. Hoe kunnen ouders beter betrokken worden bij de school? Met welke partners gaan we in zee? Welke nascholingsmodules rond taal(onderwijs) worden gevolgd en door wie? Kan de school bepaalde beroepscompetenties verwachten van nieuwe leraren (bv. kennis omtrent taalvaardigheidsonderwijs). Een element dat ook in deze laatste pijler thuishoort, is de vraag op welke manier de school haar 'imago' naar buiten kenbaar kan maken.

FOCUSSEN OP TAALBELEID IN DE PRAKTIJK

In dit onderdeel willen we drie onderwerpen oplichten die aan bod (kunnen) komen in een beleidsplan voor taal op school. Ze zijn eerder willekeurig gekozen, al kan worden gesteld dat ze bij een behoorlijk aantal Brusselse scholen hoog op het prioriteitenlijstje staan. De onderwerpen kunnen in dit bestek uiteraard niet volledig worden uitgediept. In wat volgt, zullen we meer vragen stellen dan antwoorden geven, meer suggesties doen dan concrete richtlijnen uittekenen. Het is immers aan de school zelf om een eigen beleidslijn te bepalen. De vragen en de suggesties zijn echter dwingend genoeg om alle schoolbetrokkenen te doen nadenken over het onderwerp zodat ze op basis van deze reflectie een consistent beleid kunnen ontwikkelen en uitwerken.

COMMUNICATIE MET DE OUDERS

Ouderbetrokkenheid staat de laatste jaren hoog op de agenda van goed schoolbeleid. Onderwijsmensen zijn ervan overtuigd dat de communicatie met ouders zo optimaal mogelijk moet verlopen, in de eerste plaats ten voordele van de ontwikkeling van de leerling, maar ook om het onderwijzend en opvoedend werk van leraren en ouders te vergemakkelijken. Maar in de praktijk blijkt communicatie geen eenvoudige zaak te zijn, zeker niet als ze moet verlopen tussen twee 'partijen' die vaak elk een eigen standpunt hebben, dikwijls een andere (sub)cultuur beleven en figuurlijk en/of letterlijk een andere taal spreken. Daarbij speelt de status van cultuur en taal een belangrijke rol, naast de mate waarin de partijen met elkaar als gelijken en als echte partners in gesprek gaan. Voor welke 'taal' (in de meest brede betekenis van het woord) moet worden gekozen?

Meestal zijn de hierboven genoemde elementen sterk met elkaar verweven, in Brussel (en omgeving) daarenboven op een heel specifieke manier. Het Frans is er immers de dominante lingua franca met een hoge

Europese en culturele status. Het is ook voor een groot aantal kinderen en volwassenen de meest gebruikte taal in een gesprek met iemand die een andere moedertaal heeft. Daarom is het vanzelfsprekend dat het Frans ook op de speelplaats, bij groepswork in de klas en aan de schoolpoort vaak als communicatiemiddel wordt gebruikt, net zoals op straat, bij de bakker of bij de kruidenier.

Met deze feitelijkheid wordt het Nederlandstalig onderwijs geconfronteerd. Bij het opzetten van een goede communicatie met ouders zal het hiermee rekening moeten houden. Elke school zal op basis van de specifieke situatie moeten nagaan welke 'taal' de meest geschikte is om met ouders te communiceren. In een meertalige omgeving lijkt het evident dat het gebruik van slechts één taal niet voor alle gesprekspartners optimale resultaten kan geven. Om te vermijden dat men te zeer blijft theoretiseren of in het ijl blijft praten, kunnen schoolteams zich bij het reflecteren op dit aspect van taalbeleid het best laten leiden door concrete vragen. We doen een greep uit onze verzameling uit de praktijk:

REFLECTEREN OVER DE COMMUNICATIE MET OUDERS

- Mag van elke leraar worden verwacht dat hij/zij een moeilijk gesprek met de nodige nuances in een vreemde taal kan voeren?
- Mag van alle ouders worden verwacht dat zij de vreemdetaaldrempel kunnen en durven overwinnen?
- Mag van de school worden verwacht dat er voldoende tolken worden ingezet?
- Van wie mag of moet de grootste inspanning worden gevraagd om 'zich aan te passen': van de ouders die bewust voor het Nederlandstalig onderwijs kiezen of van de leraren (die vaak niet echt (bewust) hebben gekozen om in een meertalige situatie te werken)?
- Tast het gebruik van het dominante Frans het Nederlandstalig/Vlaams karakter van de school aan?

- Kan een school die meertaligheid propageert, zich veroorloven de schoolinformatie uitsluitend in het Nederlands aan te bieden?
- Mag men van ouders die bewust voor een Nederlandstalige school gekozen hebben, eisen dat zij inspanningen doen om ook de (school)taal van hun kinderen te begrijpen en te spreken zodat ze de taalverwerving van hun oogappels mee kunnen ondersteunen?
- ...

De antwoorden op deze vragen zijn nooit eensluidend en zeker niet absoluut ja of nee. Een discussie hierover leidt wel tot een genuanceerde kijk op de taal als communicatiemiddel en cultuurdrager in een maatschappij die almaar meertaliger wordt. Zeker als die discussie niet alleen onder leraren wordt gevoerd, maar ook met (anderstalige) ouders en hun kinderen. De vraag is natuurlijk in welke taal die discussie het best wordt gevoerd ...

HET VERWEZENLIJKE VAN EEN MEERTALIG PROJECT

Een minderheid aan leerlingen groeit in Brussel op in een homogeen Nederlandstalig (thuis)milieu. Zoveel is duidelijk. Voor de meeste van deze leerlingen is het Nederlands louter de formele schooltaal. De vraag dringt zich bij veel onderwijsmensen dan ook op in welke mate het opportuun is om te blijven vastklampen aan een eentalig onderwijsmodel. Indien 'goed' onderwijs kan omschreven worden als onderwijs dat rekening houdt met de aard en mogelijkheden van de leerlingen, zijn er verschillende argumenten aan te dragen om werk te maken van een meertalig onderwijsproject in Brussel. De problematiek is echter complex en heeft een sterke politieke geladenheid. Het onderwerp heeft al velen naar de pen doen grijpen.

In de vakliteratuur wordt het discours omtrent meertalig onderwijs deels gebaseerd op onderzoeksgegevens. Hier en daar wordt verwezen naar studies uit het buitenland. De overdracht van onderzoeksresultaten van de ene context naar de andere blijkt echter niet vrij te zijn van problemen. Bovendien bieden tegenstrijdige resultaten onderzoekers de mogelijkheid om selectief te refereren, afhankelijk van het eigen normatief kader. Het debat over meertalig onderwijs wordt dus ook gekleurd door persoonsgebonden ideeën waar het precies heen moet met onze hedendaagse samenleving (en onderwijs).

In de onderwijspraktijk worden verschillende argumentaties gegeven om werk (of geen werk) te maken van een meertalig onderwijsproject. Zo zijn er economische argumenten (een grondige kennis van meerdere (lands)talen verhoogt de latere kansen op de arbeidsmarkt), sociaalpolitieke argumenten (de school moet jongeren opleiden voor een meertalige, multiculturele samenleving), psychologische argumenten (moedertaalonderwijs is positief voor de identiteitsontwikkeling van allochtone kinderen) en onderwijskundige argumenten (onderwijs in de moedertaal is een gunstige voorwaarde voor het verwerven van meertaligheid), ... Deze of andere argumenten zetten scholen aan om een specifiek meertalig project op te zet-

ten. Binnen het beleidsplan voor taal worden de uitvoeringsmodaliteiten uitgewerkt. Er bestaan immers vele varianten van meertalig onderwijs (uitwisselingsklassen, onderwijs in eigen taal en cultuur, tweetalig onderwijs in specifieke vakken/lessen, ...).

INSCHRIJVEN OF NIET?

Voor een korte blik op de pijler 'inschrijvings- en onthaalbeleid' hebben we bewust gekozen voor het bovenstaande titeltje. Het geeft aan hoe het item vaak wordt benaderd en verengd. Niet de manier waarop, wanneer of waar wordt aan de orde gesteld, wel of men een anderstalige leerling inschrijft of niet. In wat volgt, willen we kort ingaan op dit smal maar zeer belangrijk strookje van schooltaalbeleid, zonder het daartoe te beperken.

De pijler 'inschrijvings- en onthaalbeleid' is wellicht de meest gevoelige pijler. Het opzetten van een beleidsplan voor taal moet rekening houden met de regelgeving en afspraken zoals de non-discriminatieovereenkomsten die werden ondertekend. Elke vorm van discriminatie, ook het onvolgende of misleidend informeren van ouders, moet worden uitgesloten. Toch kan een school binnen het aangegeven kader een inschrijvingspolitiek voeren, eventueel vanuit een zekere onvrede met de bestaande situatie en gericht op vooropgestelde pedagogische doelen. Die moeten dan wel duidelijk worden geformuleerd, samen met de manier waarop de doelen worden nagestreefd.

Kenmerkend voor de meeste voorbeelden van inschrijvingsbeleid in Brussel is het ont-radingsluik. Daardoor wordt de klemtoon van 'inschrijven of niet' duidelijk op het laatste woord gelegd. Aan de basis van deze

defensieve benadering ligt een amalgaam van vaak niet openlijk uitgesproken (gevoels-) argumenten, minder positieve ervaringen en min of meer objectieve selectiecriteria die door de directie of de beheerders zijn opgesteld.

De meeste aandacht gaat naar het vermijden van 'probleemleerlingen' of het niet laten aangroeien van het aantal anderstaligen. Het is immers zo dat een grotere taalheterogeniteit op allerlei gebied meer zorg vraagt en op didactisch vlak 'problemen' met zich mee kan brengen. Vaak worden de (beperkte) draagkracht van de school, de verhoogde taaklast, het gevoel van onmacht en de vrees voor het falen in de onderwijsopdracht door directie en leraren aangehaald om een ontradingspolitiek te voeren. Daarnaast wordt gewezen op de mogelijke negatieve gevolgen voor bepaalde anderstalige kinderen (te zwakke prestaties), het verlies van (taal)onderwijskwaliteit en het imago van de school. Ook historisch-politieke argumenten worden naar voren geschoven: waarom zou de Nederlandstalige gemeenschap geld besteden aan kinderen van Franstaligen die enkele decennia geleden het Nederlandstalig onderwijs in Brussel probeerden te ondermijnen?

We willen deze argumenten en beweegredenen zeker niet als waardeloos van de tafel schuiven. Integendeel, bij het opzetten van een beleid moet met deze soms subjectieve realiteit en defensieve houding rekening worden gehouden. De reële en 'aange-

In een meertalige en multiculturele gemeenschap hoort de schoolpopulatie een spiegel te zijn van de bevolking. Scholen kiezen het best bewust voor een eigen project waarin het schoolteam de (taal)diversiteit van de bestaande en/of de na te streven populatie als rijke bron aanboort en uitbaat.

voelde' situatie is het vertrekpunt van discussie en overleg. Anderzijds moet het ook mogelijk zijn om het inschrijvingsbeleid vanuit een multicultureel en dus meertalig standpunt vorm te geven, zonder de fundamentele eigenheid van de school te verloochenen. In een meertalige en multiculturele gemeenschap hoort de schoolpopulatie een spiegel te zijn van de bevolking. Scholen kiezen het best bewust voor een eigen project waarin het schoolteam de (taal)diversiteit van de bestaande en/of de na te streven populatie als rijke bron aanboort en uitbaat. Op die manier kunnen – hoe clichématig het ook klinkt – vele problemen interessante uitdagingen worden.

Een gericht én open inschrijvingsbeleid kan niet zonder duidelijke engagementen zowel van de school als van de ouders en de leerlingen. Van bij de inschrijving moet duidelijk zijn wat de betrokkenen van elkaar mogen

verwachten. Mocht blijken dat één van de partijen op het eerste gezicht niet aan de verwachtingen kan voldoen, dan is het voor beide partijen verstandig om nog geen verbintenis aan te gaan. Dan moet worden nagegaan welke dingen aan beide zijden nog kunnen en moeten gebeuren vooraleer men samen op weg kan.

Deze benadering start niet met de vraag *'inschrijven of niet'*. Ze gaat uit van de bekommernis en de wil de school te maken tot een plaats waar alle leerlingen optimale kansen krijgen om zichzelf te ontwikkelen. Om dit doel te bereiken, is het onder meer van belang een inschrijvingsprocedure in te voeren die aan duidelijkheid niets te wensen overlaat. Hieronder een voorbeeld in een notendop. Het zal snel duidelijk zijn dat het niet van toepassing is voor onderinstromende kleuters en anderstalige nieuwkomers.

VOORBEELD VAN EEN INSCHRIJVINGSPROCEDURE

- Nederlands is zeker met de in te schrijven leerling en zijn ouders het eerste en als het kan enige communicatiemiddel. Daardoor ervaren ook anderstalige ouders (één van hen is verplicht aanwezig bij de inschrijving) wat de gebruikelijke voertaal is in een Nederlandstalige school. Indien de communicatie in het Nederlands te stroef verloopt, wordt overgeschakeld op een voor één of voor beide partners aanvaardbare 'vreemde' taal.
- Als geconstateerd wordt dat de kandidaat-leerling het Nederlands onvoldoende beheerst omdat het zowel voor de leerling als de ouders een totaal vreemde taal is, wordt de ouders verzocht ernstig over hun beslissing na te denken en kan inschrijven worden afgeraden. In ieder geval worden de ouders en de leerling uitgenodigd op een tweede gesprek. Ze krijgen schriftelijke informatie (zie verder) mee in een voor hen begrijpelijke taal. Pas bij een tweede aanmelding die getuigt van een positieve attitude, een bewuste keuze en een vaste wil, kan de leerling worden ingeschreven.

- Aan alle ouders, maar bijzonder aan anderstalige, wordt bij de inschrijving expliciet gezegd (en op papier meegegeven) wat een Nederlandstalige school van de leerlingen en de ouders verwacht, hoe er gewerkt wordt in taalheterogene groepen en welke moeilijkheden leren in een tweede (of derde) taal eventueel kan veroorzaken. Daarbij wordt gewezen op de inspanningen die de school doet om het leren van alle kinderen zo optimaal mogelijk te laten verlopen en het engagement dat van de ouders op dit vlak wordt verwacht. Met andere woorden, in grote lijnen wordt het taalbeleid van de school geschetst.
- Anderstalige ouders worden aangespoord hun kennis van het Nederlands te vergroten indien die onvoldoende is. In een document kunnen adressen van organisaties meegegeven worden waar (gratis) Nederlandse lessen gevolgd kunnen worden.

EEN STAPSGEWIJZE AANPAK

Bij het invoeren van een beleidsplan voor taal op school zal het schoolteam op een planmatige wijze te werk gaan. Omdat het proces in elke school een uniek verloop zal kennen, is het onmogelijk om dit proces op voorhand stapje voor stapje precies uit te tekenen. Toch zal een aantal belangrijke fasen steeds worden doorlopen.

Fase 1: Voorbereidingsfase – Consensus building

In eerste instantie moet op school een verkennend gesprek worden georganiseerd omtrent het doel en de inhoud van een beleidsplan voor taal. Een ruime consensus omtrent het belang van een beleidsplan is een eerste succesvoorwaarde. Indien meerdere schoolbetrokken actoren het belang van een beleidsplanontwikkeling onderkennen, zal de kans op slagen groter zijn. Tijdens de voorbereidingsfase moet een realistisch beeld worden geschetst van de uitkomsten van een taalbeleid. Zo moeten de deelnemers er bewust van gemaakt worden

dat een taalbeleid op korte termijn geen zichtbare resultaten oplevert, dat vernieuwing tijd vraagt en met vallen en opstaan gebeurt. Wie zijn de actieve participanten aan het overleg omtrent schooltaalbeleid? Uitgangspunt is een zo breed mogelijke groep van schoolbetrokkenen te stimuleren tot deelname.

Fase 2: Problemen en behoefte expliciteren

Een volgende stap is om de waargenomen knelpunten inzake taal en taalonderwijs te expliciteren. Op individueel niveau wordt in kaart gebracht welke problemen worden waargenomen en aan welke behoeften het uitwerken van een beleidsplan voor taal kan tegemoetkomen. Via een brainstorm krijgt het team beter inzicht in de taalgebonden problematiek zoals die wordt waargenomen door de verschillende betrokken actoren.

Fase 3: Pijlers/werkterreinen exploreren

In deze fase wordt (door een extern begeleider) het brede veld van het taalbeleid overzichtelijk gemaakt. De pijlers van het taal-

Vanuit deze visie is de leraar niet langer 'passieve' uitvoerder van onderwijsactiviteiten, maar wordt hij actief betrokken bij het vormgeven en bijsturen van de schoolwerking met taalonderwijs als centrale focus.

beleid worden gepresenteerd. Die kunnen dienen als leidraad voor de inhoudelijke bepaling van de werking. Ze bieden een structuur, een overzicht op basis waarvan de school haar eigen uitdagingen en problematiek kan positioneren.

FASE 4: Bestaande initiatieven en maatregelen inventariseren en structureren

Het ontwerp van een beleidsplan voor taal op school begint nooit met een tabula rasa. De be-

staande werking van de school vormt het uitgangspunt waarop verder wordt gebouwd. Elke school heeft op diverse terreinen (al of niet in documenten vastgelegde) afspraken gemaakt, initiatieven genomen en projecten opgezet. Vaak vormen ze samen niet echt een coherent geheel. De bedoeling is deze initiatieven te ordenen in een kader dat kan leiden tot een grotere samenhang.

FASE 5: Analyseren en doelen stellen

In een volgende fase wordt gezamenlijk een lijst van prioritaire thema's vastgelegd. Waar gaan we het eerst werk van maken? Zijn dit schoolorganisatorische elementen (inschrijvingsbeleid, communicatie met ouders, ...) of didactische elementen (ontwikkelen van een taalleerlijn, heterogene differentiatietechnieken, ...)? Het is de opdracht van het team om de prioritaire actievelen via inspraak en overleg op papier te zetten.

FASE 6: Actieplan opstellen en uitvoeren

Een plan voor taalbeleid krijgt stilaan gestalte en wordt in de praktijk omgezet. Van belang hierbij zijn zeer duidelijke afspraken (wie, wat waar, wanneer, hoe, ...), een

haalbare timing, het streven naar succeservaringen op relatief korte termijn, het zichtbaar maken van de initiatieven, ...

FASE 7: Evaluatie- en bijsturingsfase

Het opzetten van een beleidsplan voor taal is een hulp om de kwaliteit van het (taal)-onderwijs in al haar facetten te verbeteren. Zelfevaluatie is hier een wezenlijk onderdeel van. Voldoen de ondernomen acties/initiatieven aan de verwachtingen? Moeten ze worden bijgestuurd of leveren ze reeds optimale resultaten? Via reflectie op de eigen werking tracht het schoolteam de kwaliteit van haar onderwijs te verbeteren.

STAPPEN IN DE GOEDE RICHTING

In deze bijdrage werd ingegaan op de aard van het begrip 'schooltaalbeleid' en werden een aantal fundamentele elementen toegelicht onder de vorm van de zeven pijlers. Aan het eind van dit artikel worden nog enkele slotbeschouwingen op een rijtje gezet.

Betrokkenheid van de leden van het schoolteam

Het opzetten van een beleidsplan voor taal op school vormt niet het ultieme antwoord op alle problemen die zich voordoen in een school die te maken krijgt met een taalheterogeen publiek. Het biedt wel stappen in de goede richting. Die 'goede' richting wordt van onderuit (bottom-up) bepaald door het schoolteam, in samenspraak met alle schoolbetrokken actoren. Op deze wijze krijgt het hele team een beeld van de eigen werking en van mogelijke veranderingsstrategieën. Vanuit deze visie is de leraar niet langer 'passieve' uitvoerder van onderwijsactiviteiten, maar wordt hij actief betrokken bij het vormgeven en bijsturen van de schoolwerking met taalonderwijs als centrale focus.

Werk maken van prioriteiten

De zeven pijlers kunnen scholen op weg helpen om bepaalde stappen te zetten in de richting van een schooltaalbeleid. Deze pijlers willen scholen niet in een bepaalde richting duwen, maar wel een raamwerk bieden dat ze kunnen gebruiken om het proces van beleidsontwikkeling te structureren. Werken aan een taalbeleidsplan betekent dat de school op lokaal niveau beslist welke prioriteiten worden gesteld op korte en lange termijn en het verhoogt het inzicht in haar eigen werking en draagkracht. Een instrument voor schooltaalbeleid kan scholen op weg helpen deze stappen zelf te zetten.

Externe ondersteuning

Bij wijze van onderzoeksexperiment waren in Brussel verschillende scholen betrokken

bij het uitwerken van een lokaal beleidsplan (Ponjaert, Van Braak & Lambrecht, 1998). Scholen die meewerkten aan het onderzoek, bevestigden het belang van beleidsplanning voor taal, maar uitten hun bezorgdheid omtrent de geboden externe ondersteuning.

De ondersteuning en coördinatie door een extern taalbeleidsdeskundige is voor de scholen een troef. Alhoewel hier en daar vormingssessies met betrekking tot taalbeleid worden aangeboden en er binnen het project *Voorrangsbaleid Brussel* aandacht besteed wordt aan bepaalde aspecten ervan, zijn er in Vlaanderen nog geen initiatieven genomen om deze ondersteuning te institutionaliseren.

*Johan van Braak
Vakgroep Onderwijskunde
Universiteit Gent
johan.vanbraak@ugent.be*

*Werner Schrauwen
Nascholing Brussel
nascholing.brussel@skynet.be*

Noot

1. Vakgroep Ontwikkelings- en Levenslooppsychologie van de VUB, onder promotorschap van prof. dr. I. Ponjaert-Kristoffersen.

Bibliografie

Inspectie SO (2000). Inspectieverslag 1999-2000. *Secundair Onderwijs. Bijzondere aandachtspunten*. Brussel.

Litjens, P. (1993). *Het Meta-instrument. Instrument om een taalbeleid op een school te evalueren en te ontwikkelen*. Enschede: SLO.

Ponjaert-Kristoffersen, I., Van Braak, J. & Lambrecht, P. (1998). *Naar de ontwikkeling van een lokaal schooltaalbeleid in het Brussels Basisonderwijs*. Onderzoeksrapport voor de Vlaamse Gemeenschapscommissie.

Prins, P. & Korst, P. (1999). *Haags Instrument Taalbeleid*. Den Haag: Haags Centrum voor Onderwijsbegeleiding.

Schrauwen, W. & Van Braak, J. (2000). Het opzetten van plannen voor taalbeleid in Brusselse scholen en elders. In: A. Mottart (red.), *Retoriek en praktijk van het Schoolvak Nederlands 2000*. Gent: Academia Press, p. 283-288.

Teunissen, F. (red.) (1997). *Taalbeleid concreet. Nederlands als tweede taal en onderwijs in allochtone talen op multi-etnische scholen*. 's-Hertogenbosch: KPC Groep.

Van Braak, J., Ponjaert-Kristoffersen, I. & Lambrecht, P. (1998). Mogelijkheden om een taalbeleid te ontwikkelen binnen het Brussels Nederlandstalig onderwijs. In: E. Witte & A. Mares (red.), *Brusselse Thema's 6. Twintig jaar onderzoek over Brussel*. Brussel: VUBPress, p. 169-193.

Van Braak, J. & W. Schrauwen (2001). Werken aan beleidsplannen voor taal op school. Een terreinverkenning. *Informatie Vernieuwing Onderwijs* 84, p. 5-13.

Van den Hauwe, J., Stevens, M. & Schrauwen, W. (2000). Taalbeleid op de lagere school. Een brede aanpak. *VONK* 29/5, p. 3-18.